
УДК 94(477.77):316.334.52+355.48

DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Cheremisin>

Oleksandr Cheremisin

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of History, Archaeology and teaching methods, Kherson State University, Kherson, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0173-0489>

e-mail: al.cheremisin@gmail.com

Bibliographic Description of the Article: Cheremisin, O. (2025). The Peasantry of Right-Bank Kherson Region During the Temporary Occupation in 2022. *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 34, 25–32. (In Ukraine). doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Cheremisin>

THE PEASANTRY OF RIGHT-BANK KHERSON REGION DURING THE TEMPORARY OCCUPATION IN 2022

Abstract. The *aim* of the study is a comprehensive examination of the condition of the peasantry in Right-Bank Kherson region under temporary occupation in 2022, particularly in the social, economic, and everyday life aspects, in order to identify the main trends, challenges, forms of resistance, and the impact of the occupation regime on the rural population of the region.

Conclusions. The paper analyzes the unique phenomenon of internal resistance among the peasantry of the Right Bank of Kherson region during the occupation of 2022. The author examines the deep social, economic, and cultural mechanisms of adaptation and defiance that emerged within rural communities in response to external pressure and the destructive actions of the occupying authorities. Through the lens of historical memory and the collective experience of past traumas — such as the Holodomor, repressions, and wars — the resilience of Ukrainian peasants against the disruption of their traditional way of life and their capacity for moral self-preservation becomes evident.

The article traces the everyday life of peasants in the Right Bank area of Kherson region during the temporary occupation in 2022 as a form of internal and economic resistance. Drawing on personal observations and the collection of oral history testimonies, the author analyzes the transformations in the agrarian way of life caused by isolation, the collapse of logistics, and economic pressure from the occupying regime.

The study shows how peasants, relying on historical memory and cultural traditions, adapted to new conditions by refusing collaboration with the occupiers, reestablishing self-sufficiency, a barter economy, and mutual aid. Special attention is given to the moral and cultural dimensions of resistance, including the preservation of the Ukrainian language, holidays, and rituals, as well as the internal condemnation of collaborationism within local communities.

In conclusion, the author emphasizes that even in the absence of armed conflict, the everyday life of peasants became a powerful act of dignity, resistance, and affirmation of national identity. It is stressed that life under occupation in 2022 represents a complex but coherent phenomenon of resistance, encompassing not only material dimensions but also deeply affecting the moral, spiritual, and cultural foundations of existence.

This experience demonstrates the strength of collective memory, the resilience of traditional rural culture, and the deep maturity of the peasant worldview. The paper not only documents unique historical events but also lays the groundwork for further reflection on the role of the peasantry in preserving Ukrainian identity in the face of military threats and cultural pressure.

Keywords: Ukrainian peasantry, Right Bank of Kherson region, resistance, temporary occupation, worldview, identity.

Олександр Черемісін

доктор історичних наук, професор кафедри історії, археології та методики викладання, Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0173-0489>

e-mail: al.cheremisin@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Черемісін О. Селянство правобережної Херсонщини під час тимчасової окупації у 2022 р. *Український селянин*. 2025. Вип. 34. С. 25–32 doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Cheremisin>

СЕЛЯНСТВО ПРАВОБЕРЕЖНОЇ ХЕРСОНЩИНИ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ У 2022 Р.

Анотація. *Метою* дослідження є комплексне вивчення становища селянства правобережної Херсонщини в умовах тимчасової окупації у 2022 р., зокрема в аспектах соціального, економічного та побутового життя для виявлення основних тенденцій, викликів, форм спротиву та впливу окупаційного режиму на сільське населення регіону.

Висновки. У статті проаналізовано унікальний феномен внутрішнього спротиву селян правобережжя Херсонщини в умовах окупації 2022 р. Автор розглянув глибинні соціальні, економічні та культурні механізми адаптації й непокорі, що формувалися в сільських громадах у відповідь на зовнішній тиск та деструктивні дії окупаційної влади. Крізь призму історичної пам'яті, колективного досвіду пережитих трагедій — таких як Голодомори, репресії, війни — виявлено стійкість українського селянства до зламу традиційного способу життя та здатність до морального самозбереження. У тексті статті простежено повсякденне життя селян правобережної частини Херсонщини під час тимчасової окупації у 2022 р. як форма внутрішнього та економічного спротиву. На основі особистих спостережень і збору усноісторичних свідчень автор проаналізував трансформації аграрного укладу, які були викликані ізоляцією, руйнуванням логістики та економічним тиском окупаційної влади. Показано, як селяни, спираючись на історичну пам'ять і культурні традиції, адаптувались до нових умов, відмовляючись від співпраці з окупантами, відтворюючи самозабезпечення, бартерну економіку та взаємодопомогу. Особливу увагу приділено моральному та культурному виміру спротиву, включаючи збереження української мови, свят, обрядів, а також осуд колабораціонізму в середині громад. У підсумку автор підкреслив, що навіть за відсутності збройного конфлікту повсякденне життя селян стало потужним актом гідності, опору та підтвердження національної ідентичності. Наголошено, що життя селян в умовах окупації 2022 р. постає як складний, але цілісний феномен спротиву, що охоплює не лише матеріальну площину, але й глибоко зачіпає моральні, духовні та культурні основи буття. Цей досвід свідчить про силу колективної пам'яті, життєстійкість традиційної сільської культури та глибоку зрілість селянського світогляду. Стаття не лише фіксує унікальні історичні події, а й формує підґрунтя для подальшого осмислення ролі селянства у збереженні української ідентичності в умовах воєнних загроз і культурного тиску.

Ключові слова: українське селянство, правобережжя Херсонської області, спротив, тимчасова окупація, світогляд, ідентичність.

Постановка проблеми

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 р. спричинило кардинальні зміни в житті населення, зокрема селянства правобережної Херсонщини, яке опинилось в умовах тимчасової окупації. Ця територія стала ареною активних бойових дій, репресій, гуманітарної кризи, що суттєво вплинуло на становище сільського населення. Вивчення цих процесів дає змогу краще зрозуміти механізми виживання та спротиву селян у надзвичайних умовах. Попри зростання кількості досліджень, присвячених війни, місцеві аспекти досі залишаються слабо висвітленими в історичній науці. Це дослідження дозволяє компенсувати прогалину в регіональній історії півдня України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сучасному етапі історіографія становища селянства правобережної частини Херсонщини в умовах тимчасової окупації у 2022 р. лише починає формуватися. Через близькість подій у часі більшість матеріалів мають переважно форму журналістських розвідок, соціологічних спостережень та усноісторичних оповідей. Ключовими темами розгляду проблеми є: соціально-економічні наслідки тимчасової окупації, примусове включення в російську юрисдикцію, застосування усно-історичних підходів, спротив громад і самоорганізація. У зв'язку з недостатньою кількістю фахових досліджень постає потреба в упорядкуванні наявного емпіричного матеріалу, розширенні соціологічних опитувань і глибокому аналізі довгострокових змін в

житті села. Особливо актуальним є дослідження змін у аграрній галузі, соціальній структурі сільських громад і трансформацій у сфері культурної самосвідомості сільського населення.

Варто також зазначити, що більшість досліджень присвячені міському досвіду окупації. Останніми роками з'явилася низка документально-аналітичних статей і монографій урбаністичного простору, гуманітарній ситуації та форм спротиву. Серед таких праць відзначимо усно-історичні збірки О. Черемісіна «Літопис цивільного спротиву Херсона у 2022 р.»¹ та у співавторстві Г. Михайленко, О. Черемісін «Херсон 2022: з Україною в серці»², в яких переважно презентовані досвіди херсонців в організації спротиву, але фрагментарно представлена і доля правобережного селянства.

Одним із перших істориків, який почав піднімати проблему окупації Херсонщини, став херсонський науковець С. Водотика³, який у дослідницьких працях розгорнув проблему осмислення змін у повсякденному житті міста Херсон у перші тижні після початку тимчасової окупації.

Згодом колектив Херсонського державного університету долучився до висвітлення цієї теми: були опубліковані рефлексії співробітників та студентів університету з приводу окупаційного періоду життя. З їх роздумами можна ознайомитись на сторінках видання «Херсонські есеї: жити щоб перемагати. Збірка есеїв»⁴.

Окремо заслуговує на увагу стаття О. Бойкова та Є. Бойкової «Чинники формування образу російської окупації у свідомості населення Херсонщини у 2022 р.»⁵ У ній висвітлено ключові моменти, які стали підґрунтям для формування уявлення про російських загарбників на прикладі Херсонщини як простору соціокультурного та політичного прикордоння на початку XXI ст. Такий підхід дав авторам змогу краще осмислити не лише форму і межі сприйняття окупації, але й трансформацію у ставленні до тієї цивілізаційної моделі, яку нині репрезентує росія.

Г. Михайленко⁶ у власному науковому доробку щодо реконструкції початку повномасштабного вторгнення в Україну крізь призму усної історії на прикладі м. Херсон показала апокаліптичну картину початку повномасштабного вторгнення в Херсонській області й фрагментарно виявила проблеми сільської місцевості області.

Паралельно в культурному просторі активно з'являються рефлексійно-художні твори, що також тематизують реалії життя під окупацією як у місті, так і в сільській місцевості. Вони виконують не тільки емоційно-документальну функцію, але й стають додатковим джерелом для розуміння соціальних і психологічних аспектів періоду. Прикладами є книги В. Синього «Людина, у якої вкрали дім»⁷ та О. Меньшова «Я, Фокс та окупація»⁸.

Мета статті

Метою дослідження є комплексне вивчення становища селянства правобережної Херсонщини в умовах тимчасової окупації у 2022 р., зокрема в аспектах соціального, економічного та побутового життя для виявлення основних тенденцій, викликів, форм спротиву та впливу окупаційного режиму на сільське населення регіону.

Методологічна основа дослідження базується на принципах міждисциплінарного підходу, що поєднує історичний аналіз з елементами соціального спостереження, локальної та усної історії. Особливу увагу приділено досвіду сільського населення в умовах війни та окупації, а також особистому досвіду автора, який перебував у тимчасово окупованій частині правобережної Херсонщини.

1 Черемісін О. Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повномасштабної агресії росії проти України у 2022 р. Суми: Університетська книга, 2023. 489 с.

2 Михайленко Г., Черемісін О. Херсон 2022: з Україною в серці. Суми: Університетська книга, 2024. 320 с.

3 Водотика С. Місто, яке не боялося: Херсон у перші місяці російської окупації. Україна модерна: Міжнародний інтелектуальний часопис. 2022. URL: https://uamoderna.com/md/xerson-u-pershi-misjaczzi-rosijskoi-okupaczii?fbclid=IwAR3OkpuqV0luyp7BoH_7zqkkRq0r86wRgdg9NZBnrxEjzegW9ND9hVsSlng (дата звернення: 15.03.2023).

4 Херсонські есеї: жити, щоб перемагати : збірка есеїв / упорядн. С. Омельчук, О. Казакова. Херсон ; Івано-Франківськ, 2023. 184 с.

5 Бойков О., Бойкова Є. Чинники формування образу російської окупації у свідомості населення Херсонщини у 2022 р. *Південний архів (історичні науки)*. 2024. Вип. 46. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-46-1>

6 Михайленко Г. М. Реконструкція початку повномасштабного вторгнення росії в Україну крізь призму усної історії на прикладі м. Херсон. *Південний архів (історичні науки)*. Вип. 46. 2024. С. 45–51. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-46-5>

7 Синій В. Людина у якої вкрали дім: Боротьба за свободу. Київ. 2024. 333 с.

8 Меньшов О. Я, Фокс та окупація. Щоденник херсонця. К.: Видавнича група К. М. — Букс, 2023. 256 с.

Усна історія виступає ключовим методом дослідження. За допомогою принципів усно-історичних студій здійснено збирання та аналіз свідчень місцевих жителів, що були зафіксовані у формі інтерв'ю, особистих розповідей, бесід або записів (за згодою респондентів). У фокусі — повсякденне життя селян, їх досвід пережиття окупації, форми спротиву, психологічні стани. Використання цього методу дозволило зафіксувати живу пам'ять самовидців подій, виявити індивідуальні стратегії виживання, реконструювати неформальні практики в умовах дегуманізованого середовища, викликів, обмежень і ризиків для життя.

Унікальність дослідження полягає в тому, що автор сам був безпосереднім учасником і свідком тих подій, перебуваючи в окупації. Це дозволило застосувати метод включеного спостереження, що рідко можливо у традиційних історичних дослідженнях.

Водночас застосовувався метод локальної історії, що дозволило зосередити увагу на конкретному географічному регіоні — правобережна частина Херсонської області, зокрема, сільські громади, які опинились в умовах тимчасової окупації у 2022 р. За допомогою зазначеного методу автор зміг дослідити події на рівні окремої місцевості, що дає змогу зосередити увагу на розкритті соціальних процесів, які не завжди помітні в загальнонаціональних розробках, а використання розповідей самовидців формують автентичне уявлення про реальність окупації. Особливість використання локальної історії в дослідженні полягає в тому, що автор є представником тієї ж локальної спільноти, яку досліджує, що підвищує достовірність та глибину аналізу і дозволяло провадити спостереження зсередини і зробити видимими ті сторони війни, які часто залишаються поза увагою традиційних історичних досліджень.

Виклад основного матеріалу

Історія Херсонщини знає численні приклади спротиву зовнішнім загрозам. Селяни правобережної частини регіону мали досвід боротьби за землю та свободу ще з часів козацтва та селянських повстань. Цей історичний досвід формував колективну історичну пам'ять і сприяв готовності до спротиву в умовах нової загрози.

Тимчасова окупація Херсонської області в 2022 р. зламала звичайний ритм сільського життя, вдаривши по серцю аграрного укладу — по системі економічного обміну, доступу до ринку, логістиці, зв'язку з державними структурами. Ізоляція, блокування шляхів сполучення, руйнування логістичних ланцюгів, мародерство і грабунки, знищення інфраструктури і сільськогосподарських підприємств з боку російських окупантів спричинили економічний колапс та гуманітарну кризу на мікрорівні сільських громад.

До окупації сільські господарства правобережної Херсонщини, незалежно від розміру, формували образ активних громад і мали доступ до ринків — місцевих, регіональних, національних, міжнародних. В умовах окупації зникла можливість транспортувати продукцію на підконтрольні Україні території, де був основний попит і стабільна грошова одиниця. Окупанти створили штучні ринки, де змушували здавати продукцію за низькими цінами, активно використовували примус до співпраці, наприклад під загрозою вилучення врожаю або майна.

Селяни втратили можливість доступу до необхідних ресурсів і були відлучені від землі, оскільки поля правобережної частини Херсонщини окупанти дуже щільно замінували. Так, наприклад мешканець села Киселівка⁹ згадував про початок окупації так: «Потім почалась окупація. З'явилися блокпости, обстріли, касетки і брехня, що то «українацисти» по нам стріляють. Світла, газу немає. Вирішили збиратись з людьми і робити своїми силами, натягували електропостачальну лінію, заварили газові труби, десь щось підлатали. Через декілька днів знову, обстріл, підвал, сон на картоплі, і знов світла немає. Був маленький генератор, на якусь годинку можна було завести його, щоб зарядити телефони, павербанки і інше. Я ж в той час з батьком і сільським головою, і ще добрими людьми, робили крупи. Я сіяв муку (сіреньку, але хліб був найсмачнішим). Це все роздавали людям».

Ці умови стимулювали повернення до традиційних, малозатратних форм господарювання: ручна праця, кінна тяга, натуральний обмін. Єдиний ринок збуту, який залишився — це обласний центр Херсон. Величезна кількість селян з метою збуту продуктів виїжджали в

9 Моряк, 1989 р. народження, мешканець с. Киселівка. Інтерв'ю записане 23 березня 2024 р.

місто. Ринкові механізми розпались, а на їх місці виникла мережа горизонтальних обмінів між громадами, родинами, селами. Селяни вчилися взаємодіяти без посередників чи ринкової інфраструктури, повертаючись до логіки громади, а не ринку. В цих умовах розвинулася практика взаємодопомоги, характерна для українського села, але в умовах тимчасової окупації вона отримала нове звучання: спільною стала праця на городах, обмін продуктами, чергування для попередження мародерства.

Захист економічної самостійності на селі став одним із основних аспектів внутрішнього спротиву. В умовах, коли окупаційна влада намагалася запровадити нові економічні правила, сільські господарства свідомо обмежували свої поставки на окупаційні ринки, відмовляючись працювати за новими правилами, і переходили на бартер або виїжджали, щоб не залежати від окупаційної влади. Багато селян свідомо ігнорували нові правила окупаційної адміністрації, сутність яких полягала в тому, щоб селяни продавали зерно за рублі, реєстрували господарство в «новій адміністрації» тощо. Це означало — легатимізувати окупацію. Натомість селяни масово привозили продукцію в Херсон і продавали її за гривні, що унеможливляло поширення рублів в зоні тимчасової окупації. Автор міг такі процеси спостерігати самостійно у 2022 р., що дало змогу познайомитись із багатьма селянами особисто, а згодом і вивчати їх досвід економічного спротиву.

Економічна пасивність селян стала мовчазною формою спротиву — не годувати окупантів стало актом громадянської гідності. В цих умовах селянство виявило вражаючу здатність до адаптації і в цьому їм допомогла колективна історична пам'ять про Голодомори, репресії, війнні часи, які загартували цілі покоління. Нове звучання отримали традиційні для українського села елементи аграрної культури — автономність, незалежність і самозабезпечення. В умовах ізоляції ці категорії отримали нове екзистенційне значення, де незалежність від системи — ознака сили.

В умовах окупації 2022 р. селяни правобережної Херсонщини, подібно до мешканців самого Херсона, виявили глибоку внутрішню гідність, яку важко пояснити тільки зовнішніми обставинами, війною або політичною ситуацією. Їхнє повсякденне, побутове життя стало актом внутрішнього спротиву, де навіть найменші звички, рухи, традиції, мова ставали формою відстоювання власної гідності, ідентичності та самосвідомості. Так, наприклад, жителька села Станіслав Аполінарія Капранова¹⁰ згадувала: «Були люди, які принципово спілкувались з ними українською. Від них відставали, але їх недолюбливали дуже сильно, тому що вони не розуміють, вони зляться, тому що вони не розуміють, що їм кажуть. Цих людей могли побити навіть. Люди принципові, вони не хочуть змінювати мови».

В умовах, коли агресор намагався нав'язати свою волю, перекроїти історію та культурну спадщину, гідність стала не просто моральною цінністю, а фундаментом людського існування. У випадку з селянами правобережної Херсонщини гідність виявилася не лише в опорі зовнішній владі, але й у здатності зберегти власне обличчя в умовах знищення ідентичності. Внутрішній спротив став філософським стрижнем, що дозволив вижити в світі, де всі інше, здавалось би, втратило сенс.

Для селян окупація не лише порушила економічні зв'язки, а й здійснила глибокий моральний тиск, змушуючи їх шукати нові способи вияву своєї гідності. Вони не просто виконували важку фізичну роботу чи дотримувались старих традицій, а свідомо ставали схованими опорними пунктами української культури, де навіть найдрібніші акти спротиву — як, наприклад, мовний вибір або обряди, ставали виразником моральної свободи. Так, наприклад, Олег Гороховський¹¹ священнослужитель церкви Різдва Пресвятої Богородиці селища Кіндійка згадував: «Коли нас визволили тільки тоді до нас дійшло, що ми всю окупацію служили українською мовою (посміхається). Єдине, що ще до того як вони вільно заходили до храму, це вже після Паски вони могли вільно зайти і обшуки проводити але церква працювала і комендант приходив все намагався пройти я його не пускав. Він каже: «Я мусульманин. В церкву пройдем погодимо». Я кажу: «Давайте тут на дворі». «А чому?» «Ви зі зброєю». Він віддав зброю. Кажу:

¹⁰ Капранова Аполінарія Романівна, 2004 р. народження, мешканка с. Станіслав. Інтерв'ю записане 16 грудня 2023 р.

¹¹ Гороховський Олег Іванович, 1979 р. народження. Інтерв'ю записане 15 березня 2024 р.

«Ви з ножем». Він: «Это же столовый нож». Кажу: «Я де знаю на ньому кров є чи немає». І все. Найбільш що серйозне було: «Разговаривай на русском». Кажу: «Я не можу, не вмію»».

Філософськи свобода в умовах окупації не обмежувалась лише політичними чи правовими аспектами. Вона набула глибокого внутрішнього виміру, де кожна дія, кожен вибір став проявом внутрішньої незалежності від чужої влади. Для селян правобережжя це була свобода в збереженні традицій, звичаїв, ритуалів, які не могли бути знищені наказами або репресіями. Це була свобода не лише зовнішня, а й внутрішня, що зберегла сенс ідентичності.

Така свобода вимагала від них не лише психологічної стійкості, а й моральної сили, що на рівні кожного рівня громади складалась з тисяч дрібних актів спротиву задля збереження культури, віри.

Кожен день селян правобережжя Херсонщини став формою спротиву, а головною одиницею спротиву — родина. Навіть найпростіші повсякденні дії, як обробіток городу, виховання дітей, обмін продуктами, ставали носіями не тільки фізичної, але й культурної та моральної непокори. У селі ці звички мали багатовікові традиції. Вони не були просто соціальною нормою, а стали філософським жестом опору, підтвердженням того, що вони продовжують бути господарями на своїй землі.

Духовний спротив виявлявся в повсякденному укладі через мову, релігійні практики, звичаї, що ставали простими актами гідності та проявом відмови від нав'язаних окупаційною владою правил.

Гідність і внутрішній спротив також набували форми культурного спротиву. Мовний вибір став одним із найяскравіших проявів своєї гідності. Селяни свідомо зберігали українську мову в усіх сферах життя від повсякденного спілкування до виховання дітей і релігійних практик. Навіть, коли це могло привести до переслідування чи репресій з боку окупаційної влади. Так, наприклад, мешканка села Станіслав Безпалова Наталя¹² згадувала: «У мене на той час вже пройшла межа страху і мені було по барабану. Вже з ними і огризалися, і намагалась довести свою правоту. Було таке, що години дві я сперечалась з одним офіцером. Він намагався мене переубедити, які вони праві. Я йому доводила свою правоту. Він тут кричав, що ми прийшли вас звільняти від бендеровців. Я в нього запитую: «А ти бачив в нас тут бандер?» Відповідає: «Ні, не бачив, бачив тих, хто перед вами були». А ми так живемо на трасі на Олександрівку і в них тут передова була, і хати всі порожні були, і в них кацапи позаселялись. Там таке творилось, що капець. Стріляли. Могли просто проходити мимо і стріляти над хатою. В сусідкіну хату стріляли. В неї бетонний паркан і вони по плитах стріляли. Таке страшне творилось. Морадерили. Ходили, зривали замки, витягували з хат все, що їм треба.

Намагались з ними споритися, ругалися. Страх пройшов, була просто ненависть».

Гідність і внутрішній спротив мали ще одну важливу грань — це була колективна пам'ять. Для селян правобережної Херсонщини окупація 2022 р. була черговим викликом в історії, яку вони вже знали — боротьба за землю, за національні цінності, за культурну самобутність. Вони пам'ятали спільноти, які пережили воєнні часи, Голодомори, репресії і цей досвід гарантував їхню стійкість. У часи нової окупації вони стали носіями історичної пам'яті, що пройшла крізь десятиліття.

У цих умовах колабораціонізм став важким випробуванням для сільських громад. Співпраця з окупаційними режимами в умовах війни може мати різні мотивації: від простого бажання вижити — до прагнення отримувати особисті вигоди. Для селян, які жили на Херсонщині, де війна мала особливі геополітичні та культурні контексти, і ця проблема стала дуже складною.

Нерідко в селах люди добровільно йшли на співпрацю з окупантами та видавали проукраїнські налаштованих мешканців, учасників АТО, працювали в окупаційних адміністраціях тощо.

З іншого боку, окупанти активно маніпулювали цією ситуацією і використовували економічний і психологічний тиск на місцевих жителів. Вони намагались знаходити слабкі місця в сільській громаді й підкуповували окремих осіб обіцянками забезпечити добробут, заробити багато грошей або змушували до співпраці погрозами.

¹² Безпалова Наталя Василівна, 1969 р. народження, мешканка села Станіслав. Інтерв'ю записане 21 квітня 2024 р.

Проте, незважаючи на ці маніпуляції, колабораціонізм не був масовим явищем на селі, оскільки для багатьох людей співпраця з окупантами ставала моральною зрадою своїм родичам, сусідам і своєму народу.

Ті, хто пішов на співпрацю з окупаційною владою, потрапляли в соціальну ізоляцію та відчуження у своїх громадах. Колабораціоністи ставали «чужими» в очах своїх односельців. Цей соціальний осуд був однією з форм морального спротиву від громади, яка не могла пробачити тих, хто перейшов на бік ворога. Так, наприклад, Сливкіна Наталя¹³ згадувала: «Заїхав БТР на нашу вулицю і проїхав мимо. Потім заїзжає другий БТР. Доїзжає до того двору, де я була, а потім вертається назад, а я стою і дивлюся так, щоб мене було не сильно видно, і вони розмовляють із моїми сусідами через дорогу. Потім він їде до нас і стає коло нашого двору, де я була. Злазе звідти хлопець і їде у двір перевіряти документи. Ми їм дали паспорта. Я не знаю, як він віддав мені паспорт, як він мені його не порвав. А я, як побачила, що вони балакають з моїми сусідами і повернулася пішла назад в хату, а виявляється вони були ще в мене у дворі, винесли мені в хаті двері. Позабирали те, що їм треба було. Виходить так, що мої сусіди мене ж і здали. Я просто не знаю, як я залишилась жива після цього».

Це була глибока моральна криза, з якою багато хто не міг впоратися навіть після закінчення окупації. Після звільнення території колабораціоністи зазнали соціального відчуження, що призвело до багатьох конфліктів у селі. У громадах гостро постало питання справедливості й покарання за дії під час окупації, що має бути здійснено правоохоронними органами.

У деяких селах формувались партизанські групи, що вдавались до збройного спротиву. Хоча вони не були чисельними, але все ж таки здійснювали атаки на колаборантів і окупантів, намагаючись таким чином підірвати окупаційну систему зсередини. Наприклад, мешканець села Чорнобаївка Михайло Василенко¹⁴ згадував деякі епізоди так: «Ще був випадок, коли біля мого будинку підірвали місцевого колаборанта, він був головою села. Я пам'ятаю, це було зранку і був вибух; підклали вибухівку під самий паркан і, коли проїжджав колаборант, підірвали його машину. Він сам, здається, не дуже сильно постраждав, але потім до нас приходив прокурор з Крима і записував у мами, що там відбулося: чи щось бачили, чи щось чули. У мене був однокласник, який допомагав супротиву, і до нього приходили. Він потрапив у так звану в'язницю».

Це була активна діяльність, яка вимагала значних ресурсів і вказувала на внутрішню готовність народу до боротьби за свою свободу навіть в умовах, коли це було небезпечно.

Було багато прикладів індивідуального героїзму селян, що проявлялося у відмові від співпраці з окупантами, переховуванні партизан та учасників АТО, підтримці українських військових і передачі даних про розташування окупаційної техніки і живої сили.

Наприклад, Олексій Білецький¹⁵, станом на 2022 р. координатор і волонтер, розповідав у інтерв'ю, що багато селян мали щирі наміри допомогти у боротьбі з окупантами: «Головна суть — це була координація по області. І коли проходили колони ворога, виявляється дуже багато херсонців, з ким ми спілкувалися і працювали, виявилось, що вони родом з різних сіл, хоча до цього мова ніколи не заходила, бо я і не знав, з яких сіл ці люди, і те павутиння зв'язків вибудовували постійний телеграф телефонний. Коли з'являлося потрібне питання, треба знайти отаку зелену штуку, то одразу все це розсилалося і родичі, і знайомі шукали по різних селах, де це можна знайти і як це все виглядає. Все це впиралося в, по-перше, незнання українських людей в military-техніці, тому що нас особливо ніхто не навчав, як воно має виглядати. Ми знаємо з дитинства, що є машинка, а є танк, а якась жіночка пропрацювавши все життя або в селі, або, навіть, в місті, вона і не знала чим відрізняється БТР від якоїсь іншої десантної машини або що таке БУК, і ми отримували ці питання: «А що це?», «А куди це?» або «Я бачила зелену машинку з гарматою і вона поїхала за поле». За яке поле? Яка зелена машина? Ну і друге питання — місцеві дуже хотіли допомогти, передавали нам інформацію, але дуже безпорадно і непотрібно, тому що вона в собі не містила жодної конкретної інформації. Вони не зафіксували

13 Сливкіна Наталя Валеріївна, 1980 р. народження. Інтерв'ю записане 16 березня 2024 р.

14 Василенко Михайло Іванович, 2003 р. народження. Мешканець с. Чорнобаївка. Інтерв'ю записане 19 лютого 2024 р.

15 Білецький Олексій Сергійович, 1989 р. народження, м. Херсон. Інтерв'ю записане 15 березня 2024 р.

конкретно де це було, скільки було, коли було і що саме. Виходило, ми іноді отримували дуже емоційні розповіді і зі сльозами на очах, що вони бачили цілу зграю зелених машин, які поїхали за хату баби Маші. І от яка баба Маша? Яка зграя машин? І потроху все це вимальовувалось в певні алгоритми і в певну структуру. Ми надавали людям майже google-форми, текстові такі питання з чотирма позиціями заповнити і бажано із геолокацією».

Здебільшого, у селах правобережжя Херсонщини форми спротиву значною мірою ґрунтувались на повсякденній діяльності, що передбачала відмову від відкритого конфлікту, але проявлялась через усвідомлене ігнорування та саботаж наказів окупаційної влади. Для багатьох селян тихий спротив був єдиним способом зберегти власну гідність.

Висновки

Таким чином, життя селянства правобережної Херсонщини в умовах тимчасової окупації 2022 р. є прикладом глибокої стійкості та історичної спадкоємності спротиву. Здатність людей адаптуватися, зберігати традиції та підтримувати одне одного свідчить про силу колективної ідентичності та важливість внутрішньої свободи. Цей досвід заслуговує на подальше вивчення та осмислення в контексті сучасної української історії. Селяни активно використовували економічні механізми, що зберігали їхню незалежність і дозволяли їм продовжувати своє існування без втрати ідентичності та здатності самостійно себе забезпечувати. Незважаючи на тиск з боку окупантів, селяни зберігали українську мову, традиції та обряди. Це стало формою культурного і духовного спротиву, що підкреслює важливість ідентичності та самосвідомості в умовах зовнішньої агресії.

References:

1. Boikov, O. & Boikova, Ye. (2024). Chynnyky formuvannia obrazu rosiiskoi okupatsii u svidomosti naselennia Khersonshchyny u 2022 r. [Factors Shaping the Perception of Russian Occupation in the Consciousness of the Population of Kherson Region in 2022] *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky) [Southern Archive (Historical Sciences)]*, 46, 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-46-1> [in Ukrainian]
2. Vodotyka, S. (2022). Misto, yake ne boialosia: Kherson u pershi misiatsi rosiiskoi okupatsii. [The City That Was Not Afraid: Kherson in the First Months of the Russian Occupation]. *Ukraina moderna [Ukraina Moderna]*. 2022. URL: https://uamoderna.com/md/xerson-u-pershi-misyaczi-rosijskoi-okupaczii?fbclid=IwAR3OkpuqV0luy7BoH_7zqkkRq0r86wRgdg9NZBnrxEjzegW9ND9hVsSIng (data zvernennia: 15.03.2023). [in Ukrainian]
3. Menshov, O. (2023). Foks ta okupatsiia. Shchodennyk khersontsia. [Fox and the Occupation. A Kherson Resident's Diary] Kyiv: Vydavnycha hrupa K. M. — Buks. [in Ukrainian]
4. Mykhailenko, H. (2024). Rekonstruktsiia pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia rosii v Ukrainu kriz pryzmu usnoi istorii na prykladi m. Kherson. [Reconstruction of the Beginning of Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine through the Lens of Oral History on the Example of the City of Kherson]. *Pivdennyi arkhiv (istorychni nauky) [Southern Archive (Historical Sciences)]*, 46, 45–51. Doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2024-46-5> [in Ukrainian]
5. Synii, V. (2024). Liudyna u yakoi vkraly dim: Borotba za svobodu. [A Person Whose Home Was Stolen: The Struggle for Freedom]. Kyiv. [in Ukrainian]
6. Cheremisin, O. (2023). Litopys tsyvilnoho sprotyvu Khersona u vymirakh povnomasshtabnoi ahresii rosii proty Ukrainy u 2022 r. [Chronicle of Civil Resistance in Kherson in the Context of Russia's Full-Scale Aggression Against Ukraine in 2022]. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian]
7. Mykhailenko, H. & Cheremisin, O. (2023). Kherson 2022: z Ukrainoiu v sertsii. [Kherson 2022: With Ukraine in the Heart.]. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian]
8. *Khersonski esei: zhyty, shchob peremahaty. [Kherson Essays: To Live to Win]* (2023). Kherson — Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 26.05.2025.

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.2025.